

OYANÍW DÁWIRI MUZÍKA KÓRKEM ÓNERI

TURSÍNBAEVA UMIDA SALAMAT QÍZÍ

Ózbekistan mámleketlik konservatoriyası Nókis filiali

“Ulıwma kásiplik hám social gumanitar pánler”

“muzıkatanıw” qániygeligi 1-kurs studentı

Tel: 998991130145

Ilmiy basshı: Docent Kamalova.G.M

Annotatsiya: Bul maqalada jahám muzıka ádebiyatındaǵı oyanıw dáwiri hám bul dáwirdegi janrlar jasap ótken suwretshi hám kompozitorlar haqqında maǵlıwmat berilgen.

Gilt sózler: Oyanıw dáwiri, feodalizm, muzıka, opera, renesans, kompozitor, shayır, súwretshiler.

Oyanıw dáwiri degende ilim-pán, mádeniyat, mánáwiyat hám kórkem ónerdiń rawajlana baslaǵan waqtı esaplanadı.

- ❖ Feodalizm shárayatı formalanıp baslaǵan kapitalistlik múnásebetler Batis evropada renessans (oyanıw) háreketine tiykar boldı. Mádeniyat tariyxında renessans atı menen júritiletuǵın bul háreket dáslep italiyada (XIV) hám kóp ótpey Evropanıń qalǵan mámleketlerinde de júzege keldi
- ❖ Bul sol dáwirge shekem insaniyat basınnan keshirgen keskin ózgerisler ishinde eń ullı progressiv ózgeris edi
- ❖ Italianlarǵa mıtáj bolǵan háreketi bilim, mǵlıwmat edi.
- ❖ Bul dáwirdi Italyalılar júzege keltirdi
- ❖ Bul atamanıbirinshi m.rte Italiyan xudojnigi hám muzıkatanıwshısı Jorje Bazare tárepinnen Jatto dóretiwshiligine qaray ayılǵan.
- ❖ Orta ásirler dáwirinnen soń kórkem óner ádebiyatındaǵı oraylıq itibar insańǵa onıń ekonomikalıq ómirinde tutqan ornına qaratılǵanlıǵı “oyanıwınıń belgisi” edi.

Jotto di Bondone (Giotto di Bondone, 1266 yamasa 1267, Kolledi vespinyano - 1337, Florensiya) - Italiyalıq súwretshi, Oyanıw dáwiri Evropa súwretshilik kórkem ónerinde realizm tiykarlawshisi. Orta ásirler diniy qollanbadağı nızamlar menen baylanıstı uzgan Jotto diniy taxtalarğa dúnyalıqlıq baxsh etken, diniy temalardı oğada turmıslıq menen aytgan: Paduyadagi del Arena kapellasi (1304-06), Florensiyadagi Santa-Kroche shirkewi (shama menen 1320 -25) freskalari obrazlarınıń ishki qudireti hám danıqlılıǵı, kompozitsiya qurılısı, qatań koloriti menen dıqqatqa iye. Jotto óz shıǵarması " Mariya hám Yelizavettaning ushırasıwı" freskasida qaharmanların ótken zamanlasları sıyaqlı háreketsiz emes, bálki iskerlikte suwretleydi. Jotto dóretpelerinde syujetning mazmunı bárhama lirik keyip menen sáwlelengenı ózgeshelikli bolıp tabıladı. J. ijodi kóplegen iri súwretshiler (Mazachcho, Mikelanjelo hám b.) ga sezilerli tásir kórsetken.¹

Oyanıw dáwiri “Oyanıw” (Renessam) atı menen jazılıwına ne sebep bolǵan ? Áwele oyanıw degende, orta ásir jámiyetine uyqısırap atırǵsn oy pikirdiń oyanıwı, antik dáwir kórkem óneri jáne social turmıstıń qayta janlanıp tikleniwı, kúsh quwatqa tolıp, orta ásir qarangılıǵınnan azat bolǵan jańa dáwir keliwine ayılǵan. Oyanıw dáwiri ullı geogrefiyalıq jańa ashılıwları menen dúnya haqqında insan qiyalların birotala ózgartirdi. Áyyemgiden qalıp ketken diniy qaǵıydalardanwaz keshiw, óz gezeginde, ilim salasınıń ózine isenimli rawajlanıwı hám gúllwine, jámiyette jańa erkin nátiyjeli ekonomikalıq múnásebetler jańasha kóriniste siyasiy, ekonomikalıq hám ruwxıy qádiriyatlardı rawaj tabıwına túrtki berdi. Áste aqırın “gumanizm” (humanus-latınshadan insaniyılıq) atı menen atalıwshı jańa insaniyat oylawı qalıplesti.²

Sonday sharayatta súwretleytuǵın kórkem óner, ádebiyat hám muzıka kórkem ónerdi gúllep rawajlandı. Eger Orta ásir muzıka kórkem ónerinde avtordıń jeke usılı múmkinshiligi barınsha bastırılıp, joqqa shıǵarılǵan bolsa, bul dáwirde kerisinshe, onıń tımsalı birinshi dárejege kóterilip, talantın jańasha názer menen bahalanadı. Sonı da aytıw kerek, ilgerileri jámiyette “suwretshi” “kompozitor” sıyaqlı túsikler úlken áhmiyetke iye bolmaǵan. Haqıyqattanda, Rafael, Leonardo da Vinshi súwretleytuǵın polotnolarına, Mikelandjelo háykkellerine itibar qaratqanıımızda, olarda insan hám onıń salawatı bólek bórttirilip kórinetuǵınlıǵınn guwası bolamız. Djavanni Pyerluidji hám Palestrina, Josken Depre, Ioxannes Okegem hám Orlondo Lasso muzıkalıq dáretpeleri joqarı, anıq hám joqarı insaniy sezimler sistemasın sáwlelendiriwshı jańa dáwir gózzallıǵın kórsetedi.

¹ ÓzMe.Birinchi jild. Toshkent,2000-jıl

² Tursunova R. Tursunova G. Jahon musiqa tarixi. Toshkent,2017

Bul dáwirde ózine saylıgı menen ajralıp turwshı jańa milliy muzıka mektepleri qalıplesti. Usılar qatarınnan Niderland polifoniyalıq mektep G.Dyufai, I.Okegem, Ya.Obrext, J.Depre, O.Lasso, atı menen İtalyan milliy mektep- Dj. Palestirina, Dj Gabreyeli ispan mektebi-K.Morales hám T.de Viktoriya İnglis mektebi-Ol Byord hám bul dáwirde ózine tánligi menen ajralıwshı jańa milliy muzıka mektepleri qalıplesti. Usılar qatarında Niderland (Frankflamand mektep atı menen de tán alıw etiledi) polifonik mektep G. Dyufai, I. Okegem, Ya. Obrext, J. Depre, O. Lasso atı menen; italyan milliy mektep- Dj. Palestrina, Dj. Gabriyeli; ispan mektep K. Morales hám T.de Viktoriyya; ingliz mektep - Ol. Byord hám T. Talis; nemis mektep- X. L Xasler, L. Zenfl; polyak mektep- Shamotulli vatslav, Lvovli Marsin, M. Zelenskiy; chex mektep- Y. Turnovski, K. Garant sıyaqlı kompozitorlar atı menen ataqlı. Bul kompozitorlar ijodida shirkew hám dúnyalıq muzıkalıq janrlar, atap aytqanda, messa, motet, madrigal, qosıq hám hár qıylı oynlar (pavana) keń rawaj tabadı. Dúnyalıq hám shirkew muzıkasında kóp dawıslıqtıń eń joqarı kórinisi - polifoniya joqarı shırlarǵa shekem kóteriledi.

Barokko dáwiri muzıka mádeniyatı. XVII ásir hám XVIII ásir basları muzıka tariyxında úlken qarama-qarsılıqlar hám ózgerisler júz beriwı menen belgilendi. Fransuz “Quyash” patshası Lyudovik XIV dıń húkimranlıq dáwiri, Angliyada Oliver Kromvel basshılıǵındaǵı burjua revolyuciyası kapitalizm dáwirinde jańa basqıshnı kórinetuǵın etdi (1642-1660). Absolyutizmge qarsı shıqqan social háreket (1648-1653) “fronda” atı menen ataqlı bolıp, urıs dáwiri (1618-1648) óziniń qatarına kóplegen Evropa mámleketlami qosıp, aqır-aqıbetde, vestfal paraxatshılıqtı menen juwmaq taptı hám Gabsburglar hákimiyatı wayran bolıwın ańlatdı.

Yakov Obrext - jasǵan dawirinde belgili bolǵan kompozitorlardan biri. Ol, basqa Niderlandiyalıq polifonik mektep wákilleri sıyaqlı, kóbinese " artist", " usılchi" dep

ataladı. Sonısı itibarğa ılayıqki, flamand kompozitori hám teoriyalıq Ioann Tinktoris Obrext atınıń óziniń eń ullı usta dep esaplağan zamanagóy kompozitorları dizimine kirgizgen - jáne bul dizimdi dúziw waqtında Obrext tek jigirma bes jasda edi..

Yakov Obrext - jasğan dawirinde belgili bolğan kompozitorlardan biri. Ol, basqa Niderlandiyalıq polifonik mektep wákilleri sıyaqlı, kóbinese " artist", " usılchi" dep ataladı. Sonısı itibarğa ılayıqki, flamand kompozitori hám teoriyalıq Ioann Tinktoris Obrext atınıń óziniń eń ullı usta dep esaplağan zamanagóy kompozitorları dizimine kirgizgen - jáne bul dizimdi dúziw waqtında Obrext tek jigirma bes jasda edi..

Orlando di Lasso (ital.. Orlando di Lasso, frantsuz tilinde. Roland de Lassus, latinsha. Orlandus Lassus; shama menen 1532, Mons - 1594 jıl 14 iyun, Myunxen) - franko-flamand kompozitori hám kapelmeysteri. Laso - muzıka tariyxındaǵı eń ónimli kompozitorlardan biri. Ol 1350 ge jaqın (tiykarlanıp vokal) hár qıylı zamanagóy janrlar hám sırtqı kórinislerdegi kompozitsiyalarnı jazğan, sonnan 1200 ge jaqınları turmısa baspa etilgen.. Tiykarlanıp Bavariyada jasağan.

Yohannes Okegem (Johannes Ockeghem; jazıw variantları - Okeghem, Hocquegam, Ockenheim hám basqalar.; shama menen 1425, Sen-Gilen, Mons qasında - 6 fevral 1497, Tur) - flamand kompozitori, Niderlandiya mektebiniń iri wákili.

Fransuz Quyash" patshası Lyudovik XVII dın húkimranlıq dáwiri. Angliyada Oliver Kromvel basshılıǵındaǵı burjua revolyuciyası kapitalizm dáwirinde jańa jańa basqışlardı kórinetuǵın etdi. Bul basqışlar barlıq tarawlarğa teń tásirin kórsetdi. Ásirese ádebiyat hám kórkem ónerde barokko usılı saray aymaǵınıń ózin jaqtı dábdebedarlıq penen orap, " zinin g kúsh-qudıreti, názik tablıǵını anıq jayıwda ibarat bolğan. Buğan baylanıslı katolik hám pratestant shirkew kórinetuǵındalari qosqan úlesleri úlken. Sol sebepten bul dáwir ájayıp dóretiwshilerdiń dúnyaǵa keliwine sebep boldı. Olar dóretiwshilik erkinligin maksimal darajeda kórkemlik menen kórinetuǵın ete aldılar, hátte ádetiy kórkem óner sheńberinden da ótip, oylap shıǵarıwshılarga aylandılar. Insaniyat qarangı ásirlerde jasawı kerek bolğan barlıq baxıtsızlıqlar sebepli evropada katolik shirkewi sol dáwir patshalıǵı tárepinen joǵalğan hám jaǵıp jiberilgen mal-múlkin tartıp alıw etilgen qımbatlı ádebiyatlar bar edi. Bunı kórgen avtorlar temalarına qaytıwǵa hám óz dóretiwshiligine áyyemgi hám zamanagóy tús berip, ótken ásirlerdiń eń jaqsı dóretpelerinen yosh retinde paydalanıwǵa qarar etdiler. Klassik kórkem ónerge taǵı qızıǵıwshılıq menen klassik kanonning 3 tiykarǵı tárepine bolğan qızıǵıwshılıq taǵı payda boldı. Bular Simmetriya, teń salmaqlılıq hám sáykeslik bolıp tabıladı. Kórip turǵanimizdey oyanıw dáwirinde muzıka kórkem ónerine úlken itibar berilgen. Biraq sırtqı soqır-ko'ronalıkdagıda aldınıǵı kórkem óner kórinetuǵındalari jámiyette sawlelengen tınıshsızlanıw, ılajsızlıq shın hám ańlatpalıq kórsetip bere alǵanlar ilahiy aqıldıń jaqtı dramatizmi ádebiyat, muzıka, suwretleytuǵın kórkem óner dóretpelerinde qayǵılılıq temalarǵa shaqırıq etiliwinde ayqın kórinisi bere aladı.

XVII ásir hám XVIII ásirniń birinshi yarımında jańa dáwir kórkem ónerinde zárúrli ro'l aynaǵan jańa janr " " Opera janri " rawajlanıwı evropa mámleketleriniń mádeniyatında bólek haqıyqatlıqqa aylandı. Opera kórkem óneri birinshi bolıp Italiyada payda bolǵan. XVII asrga kelip Italiya Ispaniya hám Avstıyaning siyasiy qaramligidan tınıshsızlanıw bóleklengen mámleketke aynalǵan. Soǵan qaramay opera kórkem óneri ózinde kúshli janbaǵıshlaytuǵın kúshni jámlegen. Appenin atawında basqalarǵa salıstırǵanda erte gullegen Renessans dáwiri Flarensiya qalasında dúnyaǵa keldi. Dante Aligyeri, Mikelandjelo Buonaroti Chellini sıyaqlı ataqlı Renessans dáwiri kórkem óner ustaları óz waqtında dóretiwshilik jolların Flarensiyadan baslaǵanlar. Taǵı Flarensiyada oyanıw dáwiri kórinetuǵındalaridan biri " Bakachcho". Bokachcho (Bocaccio) Jovanni (1313 Parij -1375. 21. 12, Shertaldo Flarensiya qasında) - italyan jazıwshısı, Evropa Oyanıw dáwiri ádebiyatınıń iri wákili. Neapolda huqıq pánlerin úyrengen 3. Flarensiya siyasiy turmısında aktiv qatnasqan. dáslepki dóretpeleri " Filokolo" -1336, Filostrato" - 1338 de ishqi sarguzashlar suwretlengen. Bakachchoning áyyemgi mifalogiya syujetlari tiykarında jaratılǵan " Ameto" (1341), " Fyezolan parilari" (1345), pastorallari " Fyametia" (1343) qıssası hám de sonetlari bar. Oyanıw dáwiri muzıka kórkem ónerinde diniy muzıka janrlari (messa motet) qadaǵan etildi.[4] Notalar jazıw etiliwi engizildi. Janlı muzıka ámeliyattı ulıwmalastıratuǵın muzıka teoriiyası rawajlandı. ³

Juwmaqlap aytqanda oyanıw dáwirinde tek ǵana ádebiyat súwret rawajlanıp qoymastan kórkem óner muzıkada teńdey rawajlanǵan, buǵan mısıl joqarıda atap ótilgen súwretler maǵlıwmatlar kiredi. Dúnyada qarama-qarsılıq kúsheyip baratırǵan buǵingi júda quramalı zamanda milleti, tili hám dini túrlishe bolǵan milliyonlap adamlardı hesh qanday awdarmashısız dos qılatuǵın, olar arasında awızbirshilikti jánede bekkemleytuǵın muzıka kórkem óneriniń ornı hám tási elee artıp barmaqta. Evropa renessans dáwirinde muzikanıń sheksiz imkaniyatlarınan keń paydalanıldı óz náwbetinde kórkem ónerdiń bul turi rawajlanıw shárt shrayatı júzege keldi. Sol sebepli mádeniyat adamları tárepinnen ilimiy muzıka mektepleri shiliwina sebep boldı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Gúlxumar D., Gúlmariyam K. BAQSISHILIQ ÓNERINIŇ RAWAJLANIWI HÁM DÁSLEPKI BAQSISHILIQ MEKTEPLERI. – 2024.
2. Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – T. 22. – №. 2. – C. 26-31.
3. Axmedov Bóriboy Ózbekistan Tariyxı derekleri T: “Óqituvshi” 1991
4. Axmedov Bóriboy “Amir Temur va Ulugbek zamondoshlari xotirasida”
5. “Talqin va tadqiqotlar” ilimiy uslubiy jurnali

³ Madrimov Bahromm (chet el musika tariyxı) Oliy tálim muassasakariniń 5111100 Musıqa tálimi talabalari uchun óquv qóllanma Toshkent,2019

6. Dauletbaev T. Q. QORAQALPOQ BAXSHICHILIK SAN'ATINING RIVOJIDA G 'AYRATDIN UTEMURATOVNING MEHNATLARI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 90-94.
7. Kamalova G., Dauletbaeva G. DUWTAR SAZ ÁSBABÍN ZAMANAGÓYLESTIRIWDÍN ÁHMIYETI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 4. – С. 89-94.
8. ÓzMe.Birinchi jild. Toshkent,2000-jil
9. Tursunova R. Tursunova G. Jahon musiqa tarixi. Toshkent,2017
- 10.Madrimov Bahromm (chet el musika tariyxı) Oliy tálim muassasakariniń 5111100 Musiqa tálimi talabalari uchun óquv qóllanma Toshkent,2019
- 11.Gúlmaryam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIń RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIń TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.
- 12.Gúlxumar D., Gúlmariyam K. BAQSISHILIQ ÓNERINIń RAWAJLANIWI HÁM DÁSLEPKI BAQSISHILIQ MEKTEPLERI. – 2024.
- 13.Gulmaryam K., Ğaziynexan D. SHOMANAY RAYONI JUMABAY JIRAW BAZAROV ATINDAĖI 13-SANLI BALALAR MUZIKA HÁM KÓRKEM ÓNER MEKTEBI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 6. – С. 75-78.
- 14.Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TENELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.
- 15.Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – Т. 22. – №. 2. – С. 26-31.
- 16.Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 283-288.
- 17.Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSHEMOVTIń DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 289-294.
- 18.Gúlmaryam K. et al. MÁDENIYAT TARAWINIń RAWAJLANIINDA BALALAR MUZIKA MEKTEBINIń TUTQAN ORNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 96-101.